

Forever

2 oktober 2020

Toen ik de eerste keer naar Parijs ging, bracht ik de dag na aankomst op het Gare du Nord een bezoek aan het kerkhof Cimetière du Père-Lachaise. Als vurig bewonderaar van Balzac, vooral van zijn roman *Illusions perdues*, voelde ik het als een plicht mijn Held te eren met een bezoek. Later ontdekte ik meer helden en volgden er meer bezoeken.

Over dat beroemde kerkhof maakte Heddy Honigmann, geboren in Peru, kind van joodse migranten, met een Poolse moeder en Oostenrijkse vader, in 2006 een documentaire: *Forever*, die lovende recensies kreeg. In de kranten werd de film geprezen en gezien als een indrukwekkend eerbetoon aan de Kunst. Met een vriendin, helaas vroeg overleden, ging ik naar filmtheater De Uitkijk. Ze was muzikaal en speelde verdienstelijk fluit. Negentig minuten lang hebben we in het donker ademloos gekeken en geluisterd. Na afloop, herinner ik me, hebben we buiten een klein uur nagepraat. Kunst sterft niet, was onze conclusie.

Eergisteren, veertien jaar later, zag ik de documentaire voor de tweede maal, nu thuis, in de huiskamer. En weer was ik onder de indruk. Het viel me nu vooral op hoe kunstzinnig de film gemaakt is, hoe innig beelden, verhalen en muziek met elkaar verweven zijn. Heddy Honigmann is, behalve de regisseur, ook interviewer. Zelf komt ze niet in beeld. Ze stelt korte vragen en luistert, waardoor de geïnterviewden hun verhaal goed kwijt kunnen. Beelden van binnen en buiten het kerkhof vloeien ongemerkt in elkaar over, precies zoals bij leven en dood. Kunst overbruggt de kloof. Je ziet drie blinden in een Parijs' appartement samen kijken naar een spannende film, met Simone Signoret in de hoofdrol. Terwijl je naar haar kijkt, zie je haar graf. Een Japanse

pianiste speelt thuis Chopin. Eerder heb je haar een bos rode bloemen zien leggen op het graf van de Pools-Franse componist.

Geen enkel ogenblik is de dood op *Père-Lachaise* vreeswekkend aanwezig. Een jong paartje staat er te zoenen, toeristen kuieren door de lanen, een oud mannetje loopt op krukken tussen de graven, vrouwen zijn druk in de weer met plastic flessen om bloemen en planten water te geven. Degenen die geïnterviewd worden, vertellen waarom ze hun land hebben verlaten. Ze praten over hun geliefden of over hun favoriete kunstenaars. Tussen de gesprekken door zie je monumentale mausolea, fraaie vrouwenbeelden, een gedenkplaat van Maria Callas en hoor je haar *Vissi d'arte, vissi d'amore* zingen, *Ik leefde voor de kunst, ik leefde voor de liefde*, de beroemde aria uit *Tosca* van Puccini.

Ergens op een muur lees je: *Kunstenaars treuren, wij moeten hen troosten*. Dat doen de bezoekers ook. Het graf van dichter Apollinaire, evenals Chopin van Poolse origine, jong gestorven aan de Spaanse griep, wordt verzorgd door een vrouw, die een gedicht van hem voorleest. Een Iraniër, die zijn geboorteland verlaten heeft en nu als taxichauffeur werkt in Parijs, bezoekt het graf van een landgenoot, de schrijver Sadegh-Hedayat. Perzische zangkunst is zijn

grote passie. Na enig aandringen zingt hij, uit zijn hoofd, een gedicht van de middeleeuwse Perzische mystieke dichter Hafez. Het is een van de meest ontroerende scènes uit de film.

Wat opvalt is dat het vooral buitenlanders en migranten zijn die geïnterviewd worden. Een bejaarde mevrouw, die haar vaderland ontvluchtte en al zestig jaar in Parijs woont, vertelt over het wrede regime van Franco. Een Armeense vertelt dat ze elke week het graf van haar vader komt schoonboenen en dan met hem praat over alles wat haar bezighoudt. Een Zuid-Koreaanse jongeman is speciaal afgereisd voor Marcel Proust. Hij heeft eten meegebracht, dat hij respectvol op het graf neerlegt: hij wil iets terugdoen voor de man die hem geestelijk voedt. Tien jaar lang heeft hij zich verdiept in *A la recherche du temps perdu*. De vraag wat hem zo in Proust aantrekt, kan hij moeilijk in het Engels beantwoorden. Als het in zijn eigen taal mag, volgt een vloeiende, onbegrijpelijke, maar aandoenlijke woordenstroom, die eindigt met een voldane glimlach.

La vraie vie, c'est l'Art (Proust).

Niet alleen de bezoekers zijn afkomstig uit alle windstreken van de wereld, ook zij die Père-Lachaise blijvend bevolken: de Ier Oscar Wilde, die na twee jaar dwangarbeid, onder een andere naam, de wijk nam naar Frankrijk, de Italiaan Modigliani, schilder van prachtige, langgerekte vrouwenfiguren, de hierboven genoemde Iraniër Sadegh-Hedayat (1903-1951), die een groot schrijver blijkt te zijn. De film schenkt veel aandacht aan de rol die kunst en schoonheid spelen in ons leven. Maar dat betekent niet dat de schaduwkanten van de mensheid niet worden getoond. Terwijl je luistert naar het chanson *Le temps des cerises* zie je beelden van onder Franco gesneuvelde Spanjaarden, een gedenkplaat van Ravensbrück en foto's van slachtoffers van de nazi's. Zonder commentaar. De beelden spreken voor zich.

Opvallend is de afwezigheid van focus op staatslieden, politici, industriëlen en zelfs wetenschappers. De kunstenaar Honigmann begrijpt als geen ander dat je bij de dood van een naaste geen troost zoekt bij de uitvinder van de stoommachine. Troost put je uit herinneringen aan geliefden '*for ever*', en uit Kunst, die de essentie van ons mens-zijn weet uit te drukken: Dood en Leven, Liefde en Lijden. Daar gaat de film over.